

Nina Brkić¹Katedra za
specijalnu
rehabilitaciju
i edukaciju,
Medicinski fakultet,
Univerzitet u
Novom Sadu**Ivana Mihić
Tijana Karić
Ivan Jerković**Odsek za
psihologiju,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u
Novom Sadu¹ Adresa autora:
brkicn@uns.ac.rsPrimljeno: 24. 07. 1013.
Primljena korekcija:
01. 10. 2013.
Prihvaćeno za štampu:
08. 10. 2013.**NAČINI POKAZIVANJA LJUBAVI, BLISKOST
I ZADOVOLJSTVO U HOMOSEKSUALNIM
VEZAMA: ZNAČAJ AFEKTIVNE VEZANOSTI²**

Teorija afektivne vezanosti individualne razlike opisuje preko razlika u obrascima afektivne vezanosti koji se kod odraslih prepoznaju u interpersonalnim relacijama. Osobe sa nesigurnim obrascem vezanosti imaju negativnu sliku o drugima, koja potom utiče na negativnu percepciju ponašanja partnera i na očekivanje negativnog ponašanja partnera u odnosu na posvećivanje pažnje, brigu i poverenje, čime se narušava i zadovoljstvo vezom. Cilj ovog rada bila je provera primenljivosti opisanog teorijskog modela afektivne vezanosti na muškarce iz homoseksualne populacije u Srbiji. Uzorak je činilo 100 muškaraca u stabilnim homoseksualnim vezama.

Ispitana je povezanost obrazaca afektivne vezanosti sa načinima pokazivanja ljubavi, percipiranom bliskošću sa partnerom i zadovoljstvom partnerskom relacijom. Ispitana je i prediktorska uloga navedenih varijabli u odnosu na zadovoljstvo partnerskom relacijom. Rezultati ukazuju na veću učestalost nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na podatke iz heteroseksualne populacije. Razlika je naročito uočljiva kod preokupiranog obrasca (51% uzorka). Ispitanici sa sigurnim obrascem vezanosti percipiraju viši stepen ljubavi u vezama i zadovoljniji su svojom vezom. Struktura razlika u načinima pokazivanja ljubavi između sigurno vezanih i preokupirano vezanih ispitanika nije ukazala na značajne razlike. U odnosu na zadovoljstvo u partnerskoj relaciji nisu pronađeni značajni efekti doživljaja ljubavi u relaciji i načina pokazivanja ljubavi. Samostalni značajni efekat na zadovoljstvo vezom ostvaruje anksioznost i to tako da viši stepen anksioznosti ispoljavaju ispitanici koji su manje zadovoljni vezom.

Ključne reči: afektivna vezanost, ljubav, zadovoljstvo, homoseksualnost, pokazivanje ljubavi

² Ovo istraživanje urađeno je uz pomoć finansijskih sredstava sa projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji” (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije), a uz organizacijsku podršku projekta bilateralne saradnje „Expressing love in marriage: age, gender and cultural differences” (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske).

Teorija afektivne vezanosti, koja je inspirisala mnoge studije koje se bave partnerskim odnosima, posmatra afektivnu vezanost kao individualnu karakteristiku definisanu preko dve dimenzije (Brennan, Clark, & Shaver, 1998; Fraley & Shaver, 2000). Prva dimenzija je anksioznost koju karakteriše intenzivna potreba za odobravanjem od strane drugih i strah od odbijanja ili napuštanja u interpersonalnim odnosima. Druga dimenzija je izbegavanje koja se ogleda u strahu od bliskosti i interpersonalne zavisnosti, kao i supresiji potreba za afektivnim vezivanjem (Brennan et al., 1998). Anksioznije osobe su emocionalno reaktivnije (Wei, Vogel, Ku, & Zakalik, 2005) i češće doživljavaju negativne emocije. Takođe, nalazi pokazuju da ove osobe češće navode negativne događaje iz ranog detinjstva i negativna iskustva afektivne vezanosti (Hesse, 1999; Woodhouse, Schlosser, Crook, Ligiéro, & Gelso, 2003). S druge strane, visok nivo izbegavanja povezan je sa ređim navodima negativnih događaja iz ranog detinjstva (Hesse, 1999) i distanciranjem od emocija (Wei et al., 2005).

Obrasci afektivne vezanosti kod odraslih se prepoznaju u interpersonalnim relacijama (Bartholomew & Horowitz, 1991; Hazan & Shaver, 1987), razvijaju se u ranom detinjstvu i relativno su stabilni tokom života (Collins & Read, 1990). Oni određuju očekivanja, potrebe, emocionalne i bihevioralne reakcije, a najčešće se temelje na ranom afektivnom odnosu sa roditeljima. Osobe koje postižu nizak rezultat na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja kategorišu se kao osobe sa sigurnim obrascem vezanosti, a njihov partnerski odnos karakteriše afektivna sigurnost, poverenje prema partneru, percepcija partnerove dostupnosti i responsivnosti, adekvatno balansiranje između bliskosti i nezavisnosti, kao i adekvatni mehanizmi suočavanja sa stresom. Osobe sa nesigurnim obrascem vezanosti postižu visoke skorove na bar jednoj od dve opisane dimenzije, te se tako mogu svrstati u osobe sa izbegavajućim obrascem (visoko izbegavanje), preokupirane osobe (visoka anksioznost) i osobe sa bojažljivim obrascem vezanosti (visoko izbegavanje i visoka anksioznost) (Fraley & Shaver, 2000). Mnoga istraživanja govore u prilog tome da osobe sa nesigurnim obrascem vezanosti imaju negativnu sliku o svojim prijateljima, partnerima i ljudima uopšte (Mikulincer & Shaver, 2007; Zayas & Shoda, 2005). Nesigurno vezane osobe karakteriše i nepoverenje prema partneru (Carranza & Kilmann, 2000), gađenje i neodobravanje partnera i njegovo potcenjivanje i nepoštovanje (Frei & Shaver, 2002). Pietromonaco i Barrett (Pietromonaco & Barrett, 1997) kroz svoju studiju zaključuju da se osobe sa sigurnim i nesigurnim obrascem afektivne vezanosti ne razlikuju u pristupu svom partneru tokom svakodnevnih aktivnosti, ali u veoma nestrukturisanim interakcijama anksiozne osobe navode veći broj pozitivnih ponašanja od strane partnera, dok izbegavajuće osobe navode više negativnih partnerovih ponašanja. Razlog ovakvoj razlici u percepciji može ležati u shvatanju anksiozne osobe da tokom tih situacija partner obraća pažnju na nju i izgleda kao da brine, dok izbegavajuće osobe pokušavaju da kroz omalovažavanje partnerove pozicije i projektovanje negativnih karakteristika na partnera povrate sopstvenu autonomiju i samopoštovanje (Bartholomew & Allison, 2006). Takođe nesigurno vezane osobe negativno ponašanje

partnera češće objašnjavaju nedostatkom ljubavi i smatraju da je partner svesno motivisan na negativna ponašanja (Heene, Buysse, & Van Oost, 2003).

Obrasci afektivne vezanosti povezani su i sa zadovoljstvom u partnerskoj relaciji, tako da je nesigurna vezanost prediktor loših procena i rešenja kao i generalnog nezadovoljstva u vezi (Mikulincer & Shaver, 2007). U terminima teorije afektivne vezanosti zadovoljstvo vezom zavisi od partnerove uspešnosti da prepozna i odgovori na potrebe osobe i stvori sigurnu bazu za svog partnera. Zadovaljstvo se povećava ukoliko partneri ostvare bliskost i intimnost, efikasnu podršku i sigurnost i sigurnu bazu za autonomni razvoj osobe (Mikulincer, Florian, Cowan, & Cowan, 2002).

Od prvobitnih istraživanja do danas teorija afektivne vezanosti postala je značajan teorijski okvir studija koje se bave razumevanjem uticaja obrazaca vezanosti na procese u partnerskim relacijama i na porodično funkcionisanje (Mikulincer, Shaver, & Pereg, 2003). Ipak, samo mali broj istraživanja bavio se procesima u homoseksualnim vezama. Ta istraživanja ukazuju na konzistenost obrazaca afektivne vezanosti među heteroseksualnom i homoseksualnom populacijom (Ridge & Feeney, 1998). Drugo istraživanje koje se bavilo razlikama u obrascima afektivne vezanosti pokazalo je da homoseksualne muškarce češće karakteriše preokupirani obrazac nego heteroseksualne muškarce (Colgan, 1987; Ridge & Feeney, 1998). Homoseksualne osobe sa skokom na dimenziji anksioznosti ili izbegavanja imaju značajno niže samoprihvatanje u poređenju sa sigurno vezanim homoseksualnim ispitanicima (Elzur & Mintzer, 2003; Mohr & Fassinger, 2003). Na osnovu saznanja o ovoj povezanosti Wang, Schale i Broz (Wang, Schale, & Broz, 2010) nalaze da su viši skorovi na dimenzijama izbegavanje i anksioznost povezani sa negativnim aspektima identiteta LGBT osoba (internalizovane negativne poruke i internalizovanim stavovima zajednice o homoseksualnoj populaciji). Gaines i Henderson (Gaines & Henderson, 2002) ispitali su povezanost obrazaca afektivne vezanosti partnera i prigodnosti odgovora na partnerovo upućivanje kritike ili izražavanje ljutnje. Kod homoseksualnih muškaraca partneri su konstruktivno reagovali na kritiku ili izražavanje ljutnje ukoliko su oba partnera sigurno afektivno vezana. U slučaju kada je jedan ili oba partnera karakterisao nesiguran obrazac afektivne vezanosti, veća je bila učestalost destruktivne komunikacije.

Homoseksualni partnerski odnosi neretko su predmet predrasuda i negativnih stereotipa (McKay, 2000, prema Wang et al., 2010). Peplau i Fingerhut (Peplau & Fingerhut, 2007) pregledom literature nalaze da mnogi istraživači prepoznaju brojne negativne stereotipe o homoseksualnim parovima, kao što su slika o homoseksualnim vezama kao nestabilnim, a partnerima kao nesrećnim u svojim romantičnim relacijama, i stav da ove osobe imaju manje kapacitete za intimnost, strastvenu ljubav ili vezu u poređenju sa heteroseksualnim osobama. Manje samopouzdanja i konstantna potreba za odobravanjem od strane sredine, anksiozno afektivno vezane homoseksualce čine vulnerabilnijim na negativne poruke heteroseksualne zajednice (Wang et al., 2010).

U Srbiji do sada postoji samo jedno istraživanje kvaliteta partnerskih homoseksualnih relacija. Ovo istraživanje bavilo se razlikama u zadovoljstvu u partner-

skoj relaciji i njenim prediktorima između muškaraca u stabilnim homoseksualnim i heteroseksualnim relacijama. Nalazi ove studije ukazuju na pravilnost da muškarci u homoseksualnim vezama imaju veći doživljaj zadovoljstva i da percipiraju značajno više bihevioralne razmene sa ciljem pokazivanja ljubavi u svojim vezama, ali model povezanosti varijabli uključenih u istraživanje je isti onaj koji opisuje i odnose u heteroseksualnim partnerskim relacijama (Brkić, Mihić i Jerković, 2012). Ono što u tom radu nije obuhvaćeno, a što je osnovni cilj ovog rada, jeste ispitivanje značaja afektivne vezanosti za ponašanja kojima se pokazuje ljubav u homoseksualnoj partnerskoj relaciji, te za doživljaj ljubavi i zadovoljstva aktuelnom partnerskom relacijom. Pretpostavka autora je da je siguran obrazac partnerske afektivne vezanosti prediktor većeg zadovoljstva u homoseksualnoj partnerskoj relaciji. Veći doživljaj ljubavi i učestalije pokazivanje ljubavi pretpostavljamo da su takođe odlika sigurno vezanih muškaraca u homoseksualnoj relaciji, te da su procesi u homoseksualnim relacijama isti kao i u heteroseksualnim relacijama.

Metod

Uzorak i postupak prikupljanja podataka

U istraživanju je učestvovalo 100 ispitanika muškog pola, uzrasta od 18 do 59 godina, različitog obrazovanja. Svi ispitanici su sa teritorije Vojvodine i u trenutku ispitivanja bili su u homoseksualnim vezama koje su opisivali kao stabilne. Uslov za učešće u istraživanju bio je da partnerske veze u kojima se ispitanici nalaze traju više od godinu dana.

Prikupljanje podataka sprovedeno je tokom decembra 2010. godine i januara i februara 2011. godine. Ispitanici su potpisali saglasnost za učešće u istraživanju. Dato je uputstvo za odgovaranje i zagarantovano je korišćenje dobijenih podataka isključivo u istraživačke svrhe.

Instrumenti

Skala ljubavi (Love Scale: Braiker & Kelly, 1979). Ovom skalom je procenjivan doživljaj ljubavi između partnera. Skala se sastoji od 9 ajtema kojima je procenjivan doživljaj bliskosti, privrženosti, pripadanja, vezanosti, sa devetostepenom skalom odgovora (1 – *uopšte ne*, 9 – *izrazito*). Pitanja obuhvataju procenu osobe koliko voli svog partnera, koliko su „stvoreni jedno za drugo”, koliko je osoba odana svom partneru i slično. Veći skorovi označavaju veći doživljaj ljubavi i pripadanja prema partneru. Na uzorku iz ovog istraživanja skala se pokazala kao visoko pouzdana ($\alpha = .84$). U istraživanju u analizu je uključen celokupni skor koji ispitanik postiže na skali, ali je na osnovu tog skora ispitanik takođe smeštan u grupu onih koji „vole više” (iznad medijana) ili „vole manje” (ispod medijana) te je varijabla korišćena i kao kategorijalna.

Zadovoljstvo partnerskom relacijom. Zadovoljstvo partnerskom relacijom mereno je pitanjem o opštem zadovoljstvu vezom kao globalnom procenom zadovoljstva: "Koliko ste sveukupno zadovoljni Vašom vezom?". Na osnovu subjektivnog doživljaja zadovoljstva u vezi, ispitanici na pitanje odgovaraju obeležavanjem jednog od brojeva od 1 do 9, gde 1 znači *uopšte ne*, a 9 *izrazito*. Rezultati istraživanja u kojima su autori paralelno primenili višestruko merenje kvaliteta partnerske relacije i merenje samo jednim pitanjem, pokazuju visoku povezanost između rezultata dobijenih putem dve metode (Spanier, 1976). Jednoajtemskim pristupom pokušavaju se dobiti globalne procene partnera koliko zadovoljstva im pruža veza, zanemarujući moguće dnevne ili periodične oscilacije, kao i potencijalni ambivalentni odnos prema nekim osobinama partnera ili karakteristikama samog partnerskog odnosa (Fincham & Linfield, 1997).

Skala načina izražavanja ljubavi (Ways of showing love: Huić, Kamenov i Jugović, 2010). Ova skala je korišćena za utvrđivanje karakterističnih načina izražavanja ljubavi, gde su ispitanici za svaki navedeni način pokazivanja ljubavi označavali na petostepenoj skali koliko je karakterističan za njih lično (1 – *uopšte nije karakteristično za mene*, 5 – *izrazito je karakteristično za mene*). Ova skala prvobitno je razvijena kroz istraživački projekat „Love and gender” u Hrvatskoj. Korišćena verzija se sastoji od 50 ajtema koji opisuju specifične, ekspresivne i instrumentalne načine na koje osoba može pokazati ljubav partneru. Skala se sastoji iz šest dimenzija, od kojih su četiri dimenzije ekspresivnosti: Usmerenost na partnera i žrtvovanje (Primer ajtema: „Trudim se da ispunim sve njegove želje.”), Emocionalna otvorenost i podrška („Uvek nađem vremena za njega.”), Fizička bliskost („Načinom na koji ga gledam.”), Verbalno izražavanje bliskosti („Kažem mu da ga volim.”) i dve dimenzije instrumentalnosti: Instrumentalnost u ulogama u kući („Skuvam mu ono što voli.”), Instrumentalnost u drugim ulogama („Vozim ga i razvozim gde god je potrebno.”). U ovom istraživanju pri analizi koristili smo skorove na dimenzijama pokazivanja ljubavi. Pouzdanost skale na ovom uzorku izražena Cronbachovim koeficijentom pouzdanosti je visoka i iznosi .94. Pouzdanost pojedinačnih dimenzija na ovom uzorku iznosi za dimenzije: Usmerenost na partnera i žrtvovanje $\alpha = .87$, Emocionalna otvorenost i podrška $\alpha = .90$, Fizička bliskost $\alpha = .93$, Verbalno izražavanje bliskosti $\alpha = .89$, Instrumentalnost u ulogama u kući $\alpha = .75$, Instrumentalnost u drugim ulogama $\alpha = .74$.

Modifikacija Brennanovog inventara iskustva u bliskim vezama (Kamenov i Jelić, 2003). U istraživanju je primenjena skraćena verzija Brennanovog inventara iskustva u bliskim vezama (Brennan et al., 1998) koja je dobijena kao rezultat istraživanja iz 2003. godine, koje su sprovele Kamenov i Jelić. Faktorska struktura modifikovanog upitnika je ostala ista, te se partnerski odnosi odraslih operacionalizuju kroz dimenzije Anksioznost (primer ajtema „Brinem da ću ostati sam.”) i Izbegavanje (primer ajtema „Pokušavam da izbegnem emotivno zbližavanje sa partnerom.”) u partnerskim vezama. Upitnik se sastoji iz 18 ajtema sa sedmostepenom Likertovom skalom. Ukupan rezultat na skali nije jedinstven broj već se posebno sabiraju bodovi dobijeni na dimenziji Izbegavanje i na dimenziji Anksioznost. Obrazac afektivne vezanosti ispitanika određuje se na osnovu kom-

binacije rezultata na ove dve dimenzije. Primenom ove skale mogu se razlikovati četiri obrasca afektivne vezanosti, a to su sigurna afektivna vezanost i tri različita podtipa nesigurne afektivne vezanosti: preokupirana vezanost, izbegavajuća i bojažljiva afektivna vezanost. Pouzdanost ove skale na uzorku prikazanog istraživanja je zadovoljavajuća i iznosi za dimenziju Anksioznost $\alpha = .86$, a za dimenziju Izbegavanje $\alpha = .85$.

Rezultati

Struktura obrazaca partnerske afektivne vezanosti kod muškaraca homoseksualne orijentacije koji svoje veze opisuju kao stabilne

Deskriptivnom statističkom analizom utvrđen je procenat i broj ispitanika sa sigurnim i nesigurnim obrascem partnerske afektivne vezanosti. Obrasci vezanosti su određeni prema položaju ispitanika na dimenziji Anksioznost i dimenziji Izbegavanje. Takođe, analiziran je procenat i broj ispitanika i po vrsti obrazaca nesigurne partnerske vezanosti.

Rezultati pokazuju veoma veliki broj ispitanika sa nesigurnim obrascem partnerske afektivne vezanosti, gde se posebno ističe veliki broj ispitanika sa preokupiranim obrascem vezanosti (51%).

Tabela 1
Obrasci afektivne vezanosti ispitanika

Obrasci afektivne vezanosti	<i>N</i>	<i>%</i>	
Sigurni	45	45	
Nesigurni	55	55	
Preokupirani	51	51	
Izbegavajući	3	3	
Bojažljivi	1	1	
Dimenzije	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Anksioznost	100	35.22	10.04
Izbegavanje	100	26.43	6.25

Zbog ovakve strukture uzorka i dominacije preokupiranog obrasca afektivne vezanosti u grupi nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti, u daljim analizama, u kojima je kao grupišuća varijabla uključen obrazac afektivne vezanosti, iz analize su isključeni ispitanici bojažljivog i izbegavajućeg obrasca, a rezultati se stoga odnose na razlike sigurno i preokupirano vezanih ispitanika.

Razlike u doživljaju ljubavi i zadovoljstvu partnerskom relacijom ispitanika sa sigurnim i preokupiranim obrascem partnerske afektivne vezanosti

Pretpostavku da postoje razlike među ispitanicima sa sigurnim i preokupiranim obrascem afektivne vezanosti u doživljaju ljubavi u partnerskoj vezi, kao i u zadovoljstvu partnerskom relacijom ispitali smo *t*-testom za nezavisne uzorke. Pretpostavili smo da ispitanici sa sigurnim obrascem afektivne vezanosti doživljavaju viši stepen ljubavi i veće zadovoljstvo vezom od ispitanika sa preokupiranim obrascem afektivne vezanosti.

Tabela 2

Razlike u doživljaju ljubavi i zadovoljstvu vezom ispitanika sa sigurnim i preokupiranim obrascem partnerske afektivne vezanosti

	Obrasci afektivne vezanosti	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Doživljaj ljubavi	sigurni	45	7.51	3.10	3.10	.000
	preokupirani	51	6.70	0.85		
	ukupno	96	7.10	1.06		
Zadovoljstvo partnerskom relacijom	sigurni	45	7.73	0.93	3.52	.000
	preokupirani	51	6.90	1.31		
	ukupno	96	7.29	1.22		

Postavljene hipoteze su potvrđene – rezultati *t*-testa pokazuju da muškarci u stabilnim homoseksualnim vezama koji imaju siguran obrazac partnerske afektivne vezanosti doživljavaju značajno viši stepen ljubavi u partnerskim odnosima ($t = 3.10$; $p < .000$) i zadovoljniji su partnerskom relacijom ($t = 3.52$, $p < .000$) (Tabela 2).

Razlike u načinima pokazivanja ljubavi ispitanika različitih obrazaca afektivne vezanosti

Rezultati diskriminativne analize, u koju je kao grupišuća varijabla uključen obrazac afektivne vezanosti (siguran–preokupiran), pokazala je da se ispitanici iz ove dve grupe ne razlikuju značajno u načinima na koje svom partneru pokazuju ljubav (Wilks Lambda = .968, $\chi^2 = 2.96$, $p > .05$).

Efekti obrasca afektivne vezanosti i doživljaja ljubavi na načine pokazivanja ljubavi u vezi

U daljim analizama su, u dvosmernu analizu varijanse kao grupišuće varijable unete doživljaj ljubavi („vole više” i „vole manje”) i obrazac afektivne vezanosti.

Efekti ovih varijabli ispitani su na merene načine pokazivanja ljubavi. Rezultati ukazuju da postoji samostalni efekat doživljaja ljubavi na Emocionalnu otvorenost ($F(1, 92) = 5.98, p < .05$), Instrumentalnost u ulogama u kući ($F(1, 92) = 4.71, p < .05$) i Izražavanje ljubavi verbalnom afektivnošću ($F(1, 92) = 4.62, p < .05$). Vezano za sve ove načine pokazivanja ljubavi, oni su karakterističniji za ispitanike koji izveštavaju o većem doživljaju ljubavi i bliskosti u relaciji sa svojim partnerom. Efekat interakcije obrasca afektivne vezanosti i doživljaja ljubavi statistički je značajan za orijentaciju ka partneru (žrtvovanje) ($F(1, 92) = 5.04, p < .05$). Rezultati ukazuju na pravilnost da sigurno afektivno vezani ispitanici koji vole više i nesigurno vezani ispitanici koji procenjuju doživljaj ljubavi u svojoj vezi manjim, češće pokazuju ljubav spremnošću na žrtvovanje i orijentacijom ka partneru.

Afektivna vezanost, doživljaj ljubavi i načini pokazivanja ljubavi kao činioci zadovoljstva partnerskom vezom

Kako bi se opisao značaj merenih varijabli za procenjeno zadovoljstvo partnerskom vezom, u hijerarhijsku regresionu analizu je kao izlazna varijabla uneta procena zadovoljstva aktuelnom relacijom. U model prediktora je u prvom koraku unet Doživljaj ljubavi, u drugom Anksioznost i Izbegavanje, kao dimenzije afektivne vezanosti, i u završnom načini na koje partneri pokazuju ljubav.

Model iz prvog koraka opisuje oko 2% ukupne varijanse zadovoljstva partnerskom vezom i nije statistički značajan. Značajan pomak u procentu objašnjene varijanse dobija se uvođenjem varijabli iz domena afektivne vezanosti. Ovim varijablama opisano je oko 21% ukupne varijanse zadovoljstva partnerskom relacijom. Iako procenat objašnjene varijanse raste na 24% uvođenjem načina na koji se pokazuje ljubav u relaciji, ovaj pomak nije statistički značajan (Tabela 3).

Tabela 3

Značajnost modela prediktora zadovoljstva partnerskom relacijom

Prediktori	<i>R</i>	<i>R</i> ²	prilagođeno <i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>	Δp
doživljaj ljubavi	.17	.03	.02	2.93	> .05	
doživljaj ljubavi, anksioznost, izbegavanje	.49	.24	.21	9.44	< .01	< .01
doživljaj ljubavi, anksioznost, izbegavanje, načini pokazivanja ljubavi	.56	.31	.24	4.32	< .01	> .05

Samostalni efekat doživljaja ljubavi nije zabeležen ni u jednom koraku. U završnom koraku analize (Tabela 4) uočljiv je samostalni efekat anksioznosti u

bliskim relacijama i to tako da osobe sa nižim nivoom anksioznosti izveštavaju o većem opštem zadovoljstvu partnerskom relacijom.

Tabela 4
Samostalni efekti prediktora – završni korak analize

Prediktori	β	p
Doživljaj ljubavi	.01	.91
Izbegavanje	-.21	.05
Anksioznost	-.42	.00
Orijentacija ka partneru/žrtvovanje	.10	.35
Emocionalna otvorenost	-.13	.23
Fizička afektivnost	.20	.06
Verbalna afektivnost	.04	.70
Instrumentalnost u ulogama u kući	-.28	.06
Instrumentalnost u drugim (javnim) ulogama	.21	.14

Na granici statističke značajnosti je i samostalni efekat izbegavanja (tako da osobe sa nižim nivoom izbegavanja procenjuju svoju vezu boljom), te efekat pokazivanja ljubavi fizičkom afektivnošću (ispitanici koji više pokazuju ljubav na ovaj način su i više zadovoljni svojom vezom) i instrumentalnosti u ulogama u kući gde postoji tendencija da su vezom zadovoljniji ispitanici koji manje pokazuju ljubav na ovaj način.

Diskusija

Iako dosadašnja istraživanja pokazuju da su osobe sa sigurnim obrascem afektivne vezanosti funkcionalnije u svojim vezama od onih sa nesigurnim obrascima (Hesse, 1999; Mikulincer, Shaver, & Pereg, 2003; Wei et al., 2005; Woodhouse, 2003), ne postoji podatak o tome kakva je afektivna vezanost u stabilnim homoseksualnim vezama u Srbiji, kao ni podatak koji opisuje njihovo zadovoljstvo vezom i načine međusobnog pokazivanja ljubavi. Istraživanje prikazano ovim radom imalo je za cilj da opiše značaj afektivne vezanosti za doživljaj ljubavi i bliskosti u vezi, zadovoljstvo partnerskom relacijom i načine pokazivanja ljubavi u stabilnim homoseksualnim relacijama muškaraca.

Najviše ispitanika obuhvaćenih istraživanjem imalo je preokupirani obrazac afektivne vezanosti (51%), zatim sigurni obrazac (45%), dok je izbegavajući i bojažljivi obrazac afektivne vezanosti imao zanemarljivo mali broj ispitanika. Ovi rezultati su u skladu sa nalazima Ridge i Feeney (Ridge & Feeney, 1998) koji izveštavaju o tome da homoseksualni muškarci češće od heteroseksualnih muškaraca imaju negativnu sliku o sebi, a pozitivnu sliku o drugima, što je karakteristično

za preokupirani obrazac afektivne vezanosti. Slične nalaze dobilo je i Colagan (1987), gde izveštava o tome da su preokupirani i izbegavajući obrasci afektivne vezanosti češći u homoseksualnim vezama. Ridge i Feeney (Ridge & Feeney, 1998) potvrđuju nalaze o čestom preokupiranom obrazcu ponašanja kod homoseksualnih muškaraca, ali ovaj podatak dopunjuju nalazom da je afektivna vezanost povezana sa seksualnim ponašanjem te da se osobe sa izbegavajućim obrascem ponašaju promiskuitetnije i češće ulaze u otvorene veze, dok su osobe sa preokupiranim obrascem usmerene na stvaranje romantičnih partnerskih veza. Ovaj podatak može biti osnova za objašnjenje niskog broja ispitanika sa izbegavajućim obrascem u našem istraživanju s obzirom na to da su u istraživanju učestvovali samo ispitanici u stabilnim partnerskim relacijama, dok oni koji menjaju partnere i imaju otvorene veze uzorkom nisu bili obuhvaćeni. S obzirom na izuzetno veliki broj ispitanika preokupiranog obrasca nesigurne afektivne vezanosti, a zanimljivo mali broj ispitanika sa preostala dva nesigurna obrasca vezanosti, kroz diskusiju će se voditi analiza razlika sigurno vezanih i preokupiranih ispitanika jer su pri obradi podataka u tim slučajevima ispitanici sa preostala dva obrasca nesigurne afektivne vezanosti isključeni iz analize.

Rezultati koje smo dobili govore u prilog tome da su ispitanici sa sigurnom afektivnom vezanošću bili zadovoljniji vezom i da doživljavaju veći stepen bliskosti i ljubavi u relaciji od preokupiranih ispitanika. Struktura razlika u načinima pokazivanja ljubavi između ove dve grupe ispitanika nije ukazala na značajne razlike. Tendencija većeg korišćenja emocionalne otvorenosti i ekspresivnosti, kao i verbalne ekspresivnosti i instrumentalnosti u ulogama u kući, međutim, karakterističnija je za ispitanike koji izveštavaju o većem doživljaju ljubavi, bez obzira na obrazac afektivne vezanosti. Orijehtacija ka partneru i spremnost na žrtvovanje je, kao način pokazivanja ljubavi, češće korišćen kod ispitanika koji su sigurno afektivno vezani, a izveštavaju o manjoj bliskosti u vezi, i kod ispitanika koji su nesigurno afektivno vezani, a imaju doživljaj veće ljubavi u relaciji sa partnerom. Preokupirani obrazac partnerske afektivne vezanosti je određen negativnim modelom sebe i pozitivnim modelom drugih i karakteriše ih pozicija sopstvene manje vrednosti. U partnersku vezu se investiraju preterano, očekujući da će kvaliteta partnera (pozitivan model drugih), a na osnovu intenzivne vezanosti nadoknaditi njihove lične manjkavosti. Sa druge strane, zbog te iste manjkavosti, percipirani rizik da će biti ostavljeni od partnera je velik. Ovo može biti objašnjenje češćeg korišćenja žrtvovanja i orijentacije ka partneru, tendencije da se udovolji partnerskim potrebama pre nego svojim ličnim, kao načina pokazivanja ljubavi ovih ispitanika. Jednako tako, rizik da će se veza u kojoj se ljubav percipira značajno nižom završiti, može voditi izraženijem korišćenju ovog načina pokazivanja ljubavi i kod sigurno afektivno vezanih ispitanika.

Dobijeni rezultat da sigurno vezane osobe percipiraju viši stepen ljubavi u svojim vezama se potpuno nadovezuje na prethodnu diskusiju. U ovom istraživanju Skalom ljubavi ispitivan je doživljaj ljubavi u vezi koji je operacionalizovan preko doživljaja međusobne bliskosti, privrženosti, pripadanja i vezanosti. Ukoliko pretpostavimo postojanje stalnog nezadovoljstva stepenom brige i posvećeno-

sti od strane partnera osoba preokupiranog obrasca vezanosti, očekivano je da će oni ostvarivati niži skor na korišćenoj skali.

Rezultati našeg istraživanja potvrđuju i podatak dobijen u drugim istraživanjima da su obrasci afektivne vezanosti povezani sa zadovoljstvom u partnerskoj relaciji, tako da je nesigurna vezanost korelat generalnog nezadovoljstva u vezi (Mikulincer & Shaver, 2007). Zadovoljstvo se povećava ukoliko partneri ostvare stvarnu bliskost i intimnost, što je osnovna teškoća osoba koje su anksiozne ili izbegavajuće. Takođe dosadašnja istraživanja pokazuju da je doživljaj ljubavi jedan od najznačajnijih prediktora zadovoljstva u partnerskoj relaciji (Sternberg & Hojjat, 1997). S obzirom na to da preokupirano vezani ispitanici percipiraju niži stepen ljubavi, očekivano je i njihovo manje zadovoljstvo partnerskom relacijom.

Hijerarhijskom regresionom analizom proveravan je značaj doživljaja ljubavi i načina pokazivanja ljubavi, kao i afektivne vezanosti za zadovoljstvo vezom. Uprkos očekivanom, efekti doživljaja ljubavi na zadovoljstvo partnerskom vezom nisu uočeni ni u jednom koraku analize. Podaci na stabilnim heteroseksualnim vezama ukazuju na veliki značaj koji ova varijabla ima za objašnjenje zadovoljstva relacijom. Procenat objašnjene varijanse samo ovom varijablom se i kod muškaraca i kod žena penje i do 50% u ovoj populaciji (Jelić, Mihić i Mihić, 2012; Mihić, 2012; Mihić i Huić, 2012). Dobijeni rezultati u istraživanju prikazanom ovim radom mogu ukazivati na specifičnosti dinamike homoseksualne veze u odnosu na heteroseksualnu, i potrebno ih je daljim istraživanjima pratiti i detaljnije ispitati.

Samostalni značajni efekat na zadovoljstvo vezom ostvaruje anksioznost i to u očekivanom smeru. Efekti izbegavanja i pojedinih načina pokazivanja ljubavi su na granici statističke značajnosti i mogu ukazivati na pravilnosti koje je potrebno ispitati u daljim istraživanjima. Uočene tendencije ukazuju na to da boljom procenjuju svoju vezu ispitanici koji više pokazuju ljubav fizičkom afektivnošću, a manje obavljanjem poslova u kući. Na uzorcima heteroseksualnih parova u Srbiji i kod muškaraca i kod žena, načini pokazivanja ljubavi su značajni prediktori zadovoljstva vezom (Jelić i sar., 2012) s tim da se ekspresivni načini pokazivanja ljubavi pokazuju generalno značajnijim (Mihić, 2012). S obzirom na to da u istraživanjima na heteroseksualnoj populaciji kvalitet afektivne vezanosti nije uključen kao varijabla pri ispitivanju značaja načina pokazivanja ljubavi za doživljaj zadovoljstva vezom, ostaje otvoreno pitanje da li je i ovaj podatak indikator specifične dinamike homoseksualnih partnerskih odnosa, ili postoji medijatorski efekat afektivne vezanosti bez obzira na seksualnu orijentaciju partnera.

Ovo istraživanje je otvorilo mnoga pitanja, a da bi došli do odgovora na neka od njih, prvi korak je uporediti dinamiku homoseksualnih i heteroseksualnih parova u Srbiji. Istraživanja u ovoj oblasti do sada ukazuju na pravilnost da muškarci u homoseksualnim vezama imaju veći doživljaj zadovoljstva i da percipiraju značajno više bihevioralne razmene sa ciljem pokazivanja ljubavi u svojim vezama (Brkić i sar., 2012). Kako bi se ovakva istraživanja upotpunila, svakako je važno uzeti u obzir i karakteristike afektivne vezanosti (i na heteroseksualnoj populaciji), ali i, na primer, varijable vezane za rodni identitet, stavove prema rodnim ulogama i slično. S obzirom na specifičnosti makrosistema, kulture i normi vezanih

za partnerske relacije u Srbiji, bilo bi značajno ispratiti i efekte percipiranih stavova okoline prema homoseksualnoj vezi budući da ova varijabla može pripadnike homoseksualne orijentacije kao manjinske grupe, činiti vulnerabilnijim za manje funkcionalna i kompetentna ponašanja u bliskim relacijama.

Implikacije rezultata istraživanja

Navedeni rezultati istraživanja imaju veoma značajne praktične i teorijske implikacije. Treba istaći da je ovo jedan od prvih radova na temu homoseksualnih partnerskih relacija u Srbiji te ima i svrhu otvaranja teme i naglašavanje značaja bavljenja ovom populacijom. Nadalje, ovaj rad pruža okvir za posmatranje ponašanja homoseksualne populacije, na nov način koji isključuje patologizaciju i operacionalizaciju homoseksualnih odnosa i procesa u heteroseksualnim partnerskim relacijama kao potpuno drugačijih.

Istraživanje pruža i uvid u strukturu i specifičnosti partnerskih relacija ove populacije. Dobijene informacije trebalo bi koristiti u radu sa grupama samopodrške, savetovanju, edukativnim i preventivnim programima, psihoterapiji, partnerskom savetovanju i svim drugim programima koji su vezani za romantične odnose homoseksualnih muškarca.

Zadovoljstvo u partnerskoj relaciji je željeni ishod, a da bi ga postigli nakon ovih rezultata u praktičnom radu sa homoseksualnim parovima možemo formirati intervencije u cilju promene negativne slike o sebi i o partneru, usvajanja načina pokazivanja ljubavi koje partneri ne izražavaju, promena atribucione direkcije i slično. Ovim radom naglašena je i uloga afektivne vezanosti u različitim segmentima partnerskih relacija, što upućuje na značaj procene i rada na obrascima vezanosti u preventivne ili terapijske svrhe.

Ograničenja studije

Postoji nekoliko ograničenja ove studije koje bi bilo važno pomenuti. Na prvom mestu ispitanici su popunjavali upitnike i vršili samoprocenu te je moguće da su sebe i svoje veze opisivali na socijalno poželjniji način. Drugo ograničenje tiče se samog uzorka koji obuhvata samo homoseksualne muškarce koji žive u gradu i koji su bili dostupni preko nevladinih organizacija i internet mreža. U daljem radu u ovoj oblasti potrebno je kontrolisati efekat uzrasta, tipa partnerske veze (otvorene/zatvorene veze) i uključiti žene iz homoseksualne populacije koje su u stabilnim vezama, kao i parove heteroseksualne orijentacije. Ograničenje ove studije je i to što nije rađeno na parovima. Dijadnim analizama podataka dobijenih od oba partnera mogli bi se dobiti opširniji i pouzdaniji podaci, kao i steći specifičniji uvid u dinamiku i strukturu homoseksualnih partnerskih odnosa. Istraživanja u inostranstvu beleže značajan efekat kvaliteta veza sa drugim bliskim ljudima (npr. članovima porodice) za razvoj partnerske afektivne vezanosti i u homoseksualnim romantičnim vezama. Prihvatajuća relacija sa majkom, te njena prihvatajuća reakcija na homoseksualnost deteta, na primer, značajan je prediktor

anksioznosti kao karakterisike partnerske afektivne vezanosti (Carnelley, Hepper, Hicks, & Turner, 2011). U narednim istraživanjima stoga bi pažnju trebalo posvetiti i karakteristikama bliskih veza razvijenih pre aktuelne partnerske relacije. Na taj način dobio bi se potpuniji uvid u razvoj i činioce karakteristika partnerske afektivne vezanosti osoba homoseksualne orijentacije.

Reference

- Bartholomew, K., & Allison, C. J. (2006). An attachment perspective on abusive dynamics in intimate relationships. In M. Mikulincer & G. S. Goodman (Eds.), *Romantic love: Attachment, caregiving, and sex* (pp. 102–127). New York: Guilford Press.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four- category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*, 226–244.
- Braiker, H. B., & Kelley, H. H. (1979). Conflict in development of close relationships. In R. L. Burgess & T. L. Huston (Eds.), *Social exchange developing relationships* (pp. 135–168). New York: Academic Press.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46–76). New York: Guilford Press.
- Brkić N., Mihić I. i Jerković I. (2012). Kako muškarci pokazuju ljubav: perspektiva seksualne orijentacije. *Primenjena psihologija*, *5*, 259–277.
- Carnelley K. B., Hepper E. G., Hicks C., & Turner W. (2011). Perceived parental reactions to coming out, attachment and romantic relationship views. *Attachment and Human Development*, *13*, 217–236.
- Carranza, L. V., & Kilmann, P. R. (2000). Links between perceived parent characteristics and attachment variables for women from intact families. *Adolescence*, *35*, 295–312.
- Colgan, P. (1987). Treatment of identity and intimacy issues in gay males. *Journal of Homosexuality*, *14*, 101–123.
- Collins, N., & Read, S. (1990). Adult attachment relationships, working models and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*, 644–683.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2003). Gay males' intimate relationship quality: The roles of attachment security, gay identity, social support, and income. *Personal Relationships*, *10*, 411–435.
- Fincham, F. D., & Linfield, K. J. (1997). A new look at marital quality: Can spouses feel positive and negative about their marriage? *Journal of Family Psychology*, *11*, 489–502.

- Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology, 4*, 132–154.
- Frei, J. R., & Shaver, P. R. (2002). Respect in close relationships: Prototype definition, self-report assessment, and initial correlates. *Personal Relationships, 9*, 121–139.
- Gaines, S. O., Jr., & Henderson, M. C. (2002). Impact of attachment style on responses to accommodative dilemmas among same-sex couples. *Personal Relationships, 9*, 89–93.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*, 511–524.
- Heene E., Buysse A., & Van Oost P. (2003). A categorical and dimensional perspective on depression within a nonclinical sample of couples. *Family Process, 42*, 133–149.
- Hesse, E. (1999). State of mind with respect to attachment and its effects on parenting behavior. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment theory and research* (pp. 395–433). New York: Guilford Press.
- Huić, A., Kamenov, Ž. i Jugović, I. (2010). *Skala pokazivanja ljubavi*. Neobjavljen rukopis.
- Jelić M., Mihić I., & Mihić V. (2012). *Can't you see I love you? Recognizing displays of love and implications for marital satisfaction*. Paper presented at IARR Conference, Chicago, IL.
- Kamenov, Ž., i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanovog inventara iskustva u bliskim vezama. *Suvremena psihologija, 6*(1), 73–91.
- Mihić, I. (2012). *Ljubav i pokazivanje ljubavi kao činioci zadovoljstva brakom: perspektiva razvoja braka*. Rad prezentovan na 20. Godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa „Psihoški aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstava”, Dubrovnik, Hrvatska.
- Mihić I., & Huić A. (2012). *Ways of showing love in marriage – gender differences across generations and cultures*. Paper presented at 18th Psychology days, Zadar, Croatia.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford Press.
- Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2002). Attachment security in couple relationships: a Systemic Model and Its Implications for Family Dynamics. *Family Process, 41*, 405–434.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamic development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion, 27*, 77–102.

- Mohr, J. J., & Fassinger, R. E. (2003). Self-acceptance and self-disclosure of sexual orientation in lesbian, gay, and bisexual adults: An attachment perspective. *Journal of Counseling Psychology, 50*, 482–495.
- Peplau, L. A., & Fingerhut, A. W. (2007). The close relationships of lesbians and gay men. *Annual Review of Psychology, 58*, 405–424.
- Pietromonaco, P. R., & Barrett, L. F. (1997). Working models of attachment and daily social interactions. *Journal of Personality and Social Psychology, 73*, 1409–1423.
- Ridge, S. R., & Feeney, J. A. (1998). Relationship history and relationship attitudes in gay males and lesbians: Attachment style and gender differences. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 32*, 848–859.
- Spanier, G. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales of or assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of marriage and the family, 38*, 15–23.
- Sternberg, R. J., & Hojjat, M. (1997). *Satisfaction in close Relationships*. New York: Guilford Press.
- Wang, C. D., Schale, C. L., & Broz, K. K. (2010). Adult attachment; Lesbian, gay, and bisexual identity; and Sexual Attitudes of Nonheterosexual Individuals. *Journal of College Counseling, 13*, 31–49.
- Wei, M., Vogel, D. L., Ku, T., & Zakalik, R. A. (2005). Adult attachment, affect regulation, negative mood, and interpersonal problems: The mediating roles of emotional reactivity and emotional cutoff. *Journal of Counseling Psychology, 52*, 14–24.
- Woodhouse, S. S., Schlosser, L. Z., Crook, R. E., Ligiéro, D. P., & Gelso, C. J. (2003). Client attachment to therapist: Relations to transference and client recollections of parental caregiving. *Journal of Counseling Psychology, 50*, 395–408.
- Zayas, V., & Shoda, Y. (2005). Do automatic reactions elicited by thoughts of romantic partner, mother, and self relate to adult romantic attachment? *Personality and Social Psychological Bulletin, 31*, 1011–1025.

Nina Brkić

Department of
Special rehabilitation
and education,
Faculty of Medicine,
University of Novi
Sad

**Ivana Mihić
Tijana Karić
Ivan Jerković**

Department of
Psychology, Faculty
of Philosophy,
University of Novi
Sad

**THE WAYS OF SHOWING LOVE, CLOSENESS
AND SATISFACTION IN HOMOSEXUAL
RELATIONSHIPS: THE IMPORTANCE OF
ATTACHMENT**

Attachment theory describes individual differences through differences in attachment styles, which are recognized through interpersonal relations. People with insecure attachment have negative image of the other, which in turn affects negative perception of behaviors and negative expectations in relation to the partner's attention, care and trust, which distorts relationship satisfaction. The aim of this study was to verify the applicability of described theoretical model of attachment on male homosexual population in Serbia. The sample consisted of 100 men in stable homosexual relationships.

The correlation between attachment patterns and ways of showing love, showing love, satisfaction, perceived intimacy with a partner and satisfaction with partnership relation was examined. We studied the role of these predictor variables in relation to satisfaction with partner relations. The results indicate that insecure attachment is more frequent in relation to data from the heterosexual population. The difference is especially notable in preoccupied pattern (51% of the sample). Respondents with secure attachment perceived higher level of love in relationships and are more satisfied with their relationships and theirs and partners' ways of showing love. Difference structure in the ways of showing love between secure related and preoccupied respondents did not identify any significant differences. Significant predictor of relationship satisfaction is only attachment anxiety. Effects of the ways of showing love and experience of love in the relationships are not significant.

Keywords: attachment, love, satisfaction, homosexual partnerships, expressing love